

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет права, публічного управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Вербельчук Тетяни Василівни

УДК 159.924.7

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Вивчення ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного
життя

Спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Практична психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра психології.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело Т.В. Вербельчук

Керівник роботи:

Гречуха Ірина Анатоліївна
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент кафедри
психології

Житомир – 2024

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від « ____ » _____ 20__ року

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(науковий ступінь, вчене звання)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти

_____ захистив (ла)

(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Вербальчук Т. В. Вивчення ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя. На основі аналізу наукових джерел дослідження ціннісної сфери особистості було розкрито поняття «цінностей» та «сімейних цінностей». Так, «сімейні цінності» – це сукупність проявів, які передбачають вибір родинних цілей, способи організації спільного життя та характер взаємодії між членами родини.

Було з'ясовано, що розбіжності у ціннісних орієнтаціях молодих подружніх пар часто стають основою для сімейних конфліктів. Серед них можна виокремити конфлікти, пов'язані з розподілом сімейних ролей, боротьбою за лідерство, напруженням у стосунках. Причиною таких конфліктів постійно є розрив між уявленнями кожного партнера про ролі та обов'язки у шлюбі.

На основі отриманих результатів було встановлено, що у свідомості подружніх пар, які переживають кризу першого року спільного життя, поняття «сімейні цінності» мають неузгоджений характер між партнерами, з домінуванням матеріальних та побутових цінностей. У свідомості подружніх пар, які не стикаються з кризою першого року подружнього життя, поняття «сімейні цінності» переважно узгоджені між партнерами та пов'язані з цінностями емоційного характеру і родинними цінностями.

Ключові слова: ціннісна сфера, цінності, сімейні цінності, молоде подружжя, криза першого року подружнього життя, задоволеність подружнім життям.

SUMMARY

Verbelchuk T. Study of the value sphere of married couples at the initial stage of family life. – Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 053 "Psychology", OPP "Practical Psychology". – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work is devoted to the study of the value sphere of married couples at the initial stage of family life. Based on the analysis of scientific sources of research into the value sphere of the individual, the concepts of "values" and "family values" were revealed. Thus, "family values" are a set of manifestations that involve the choice of family goals, ways of organizing a common life and the nature of interaction between family members.

It was found that differences in the value orientations of young married couples often become the basis for family conflicts. Among them, one can single out conflicts related to the distribution of family roles, the struggle for leadership, and tension in relationships. The cause of such conflicts is always the gap between the ideas of each partner about the roles and responsibilities in marriage.

Based on the results obtained, it was established that in the minds of married couples experiencing the crisis of the first year of marriage, the concept of "family values" is inconsistent between partners, with the dominance of material and household values. In the minds of married couples who do not face the crisis of the first year of marriage, the concept of "family values" is mainly consistent between partners and is associated with values of an emotional nature and family values.

Keywords: value sphere, values, family values, young couple, crisis of the first year of marriage, satisfaction with married life.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	10
1.1. Психологічні особливості подружніх взаємин на початковій стадії сімейного життя.....	10
1.2. Причини утворення та особливості перебігу кризи першого року подружнього життя.....	14
1.3. Психологічні особливості розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя.....	19
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	29
2.1. Методологія дослідження ціннісної сфери подружніх пар.....	29
2.2. Особливості проведення та процедури психосемантичного дослідження ціннісної сфери подружжя.....	30
Висновки до розділу 2.....	32
РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	33
3.1. Аналіз результатів дослідження задоволеності шлюбом молодим подружжям.....	33
3.2. Психосемантичне дослідження ціннісної сфери молодого подружжя.....	38
3.3. Взаємозв'язок задоволеності шлюбом та ціннісних орієнтацій молодого подружжя.....	44
Висновки до розділу 3.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кризові процеси в нашій країні негативно впливають на інститут молодії сім'ї: зростає відсоток розлучень на початковій стадії створення сім'ї, знижується рівень задоволеності шлюбом і якості сімейних відносин. Особливо вразливою є молода сім'я, в якій ще не повною мірою сформовані сімейні цінності та визначені сімейні ролі (В.А.Сисенко, Н. Є. Хлопоніна).

Основні психологічні проблеми молодії сім'ї розглядаються в роботах А. К. Дмитренка, Е. С. Калмикової, М. І. Мушкевич, Ю. Н. Олійник. Питання адаптації та сумісності в молодій сім'ї досліджували Р. П. Федоренко, В.А.Сисенко, А. М. Обозова. Роботи Ю.Є.Альошиної, С. В. Ковальова, Т. В. Буленко, С. В. Дворяк присвячені аналізу механізмів функціонування сім'ї, дослідження періодів у розвитку сім'ї, в тому числі і кризових.

Психологічний аналіз сім'ї як соціальної групи включає дослідження цінних орієнтацій подружжя, яке є фактором у регулюванні їх взаємодію. Питанням цінностей і ціннісних орієнтацій присвячено роботи. Н. Кузнецової, Л. О. Коберник, О. М. Власенко. Особливості формування ціннісної сфери подружжя розглядали Л. В. Долинська, А. Г. Харчев, М. С. Мацьковський.

Попри зростання кількості досліджень з проблем сім'ї в психологічній літературі останніх років, низка важливих питань залишається недостатньо вивченою. Зокрема, це стосується ціннісної сфери подружжя: індивідуальної ціннісної системи членів подружжя та спільної ціннісної ієрархії сім'ї. Також недостатньо дослідженими є причини та фактори виникнення і розвитку сімейних криз, особливо у молодих сім'ях. Тому вивчення цих аспектів стало основою вибору теми наукової роботи *«Вивчення ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя»*.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення психологічних особливостей розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя.
2. Визначити методологічні засади дослідження психологічних особливостей розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя.
3. Дослідити ціннісну сферу молодого подружжя на початковій стадії сімейного життя.

Об'єкт дослідження – ціннісна сфера подружжя.

Предмет дослідження – ціннісна сфера молодого подружжя на початковій стадії сімейного життя.

В основу нашого дослідження покладене *припущення* про те, що у подружніх парах, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя, ціннісні орієнтації матимуть суперечливий характер і виступатимуть чинником конфліктних взаємин, тоді як в благополучних сім'ях ціннісні орієнтації подружжя будуть узгодженими.

Теоретико-методологічною основою дослідження становлять концепції психології сімейних відносин (Т. В. Андрєєва, М. М. Обозов, Т. А. Гурко, Е. С. Калмикова, Ю. Н. Олійник), підходи до визначення кризових періодів розвитку сім'ї (С. В. Ковальов), загальнопсихологічні дослідження емоційних взаємин у шлюбі (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), концепції ціннісних орієнтацій подружжя (Е. С. Калмикова, В. А. Сисенко, А. Г. Харчев).

Методи дослідження: методи теоретичних досліджень (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення науково-теоретичної літератури з проблеми); психодіагностичні методи: методика «Опитувальник задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко) та психосемантичне дослідження сімейних цінностей подружжя; методи статистично-

математичної обробки даних: описова статистика (відсотковий аналіз), багатомірне шкалювання, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Наукова новизна та теоретичне значення: проаналізовано психологічні особливості розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя.

Практична значущість одержаних результатів полягає у розширенні уявлення щодо особливостей розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя. Отримані результати дослідження можуть бути корисними в професійній діяльності психолога, зокрема в процесі консультування осіб, які планують одруження (для прогнозування ціннісної сумісності), а також молодих сімей. Результати дослідження можуть бути застосовані при роботі з сім'ями, які переживають кризу першого року подружнього життя, а також у профілактиці розлучень.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Положення та результати дослідження представлені для обговорення на 2 науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції за результатами I туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт факультету права, публічного управління та національної безпеки «Студентські наукові читання – 2024» (м. Житомир, Україна; 11 грудня 2024 року) та Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції на тему: «Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» (м. Ополе, Польща; 18-19 грудня 2024 року).

Публікації. Теоретичні та емпіричні результати дослідження висвітлено у 3 публікаціях:

1. Вербельчук Т.В., Кобернюк В.В., Ковальчук Т.І., Трохименко В.З. Особистість як предмет психологічного дослідження. *Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 18-19 грудня

2024 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5082/>

2. Вербельчук Т.В. Психологічні особливості перебігу кризи першого року подружнього життя. *Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2024 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5083/>

3. Вербельчук Т. Психосемантичне дослідження ціннісної сфери подружжя. *Студентські наукові читання-2024 : Матеріали студентської науково-практичної конференції*, 11 грудня 2024 року. Житомир: Поліський національний університет, 2024. *(подано до друку)*.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається з наступних структурних елементів – вступ, три розділи, висновки до розділів, загальний висновок, список використаних джерел, додатки. Робота налічує 60 сторінок, обсяг основного тексту роботи – 50 сторінок. Список використаних джерел налічує 45 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

1.1. Психологічні особливості подружніх взаємин на початковій стадії сімейного життя

Сім'я є соціальною спільнотою, члени якої об'єднані спільним побутом, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Вона є системою відносин між подружжями, батьками та дітьми, що базується на шлюбних або кровних зв'язках. Основною сім'єю є шлюбні стосунки, які відображають як біологічну, так і соціальну природу людини, охоплюючи матеріальні та духовні аспекти соціального життя.

Терміни «шлюб» і «сім'я» в повсюдному вжитку часто використовуються як синоніми, однак між ними існує важлива різниця. Шлюб – це історично змінювана соціальна форма відносин між чоловіком і дружиною, через яку суспільство регулює їхнє життя, визначаючи подружні та батьківські права й обов'язки. Сім'я є більш складною системою відносин, яка включає не тільки подружжя, а й їх дітей, а також інших батьків і близьких людей [14].

Більшість психологів, які вивчають сімейні стосунки, акцентують увагу на важливості початкового періоду розвитку сім'ї (А. Г. Харчев, В.А.Сисенко, М. С. Мацьковський). Молода сім'я є початковим етапом спільного життя подружжя, що характеризується формуванням таких аспектів, як подружні стосунки та батьківство [8; 11; 17].

Вітчизняна психологія активно використовує періодизацію розвитку сім'ї, рекомендовану В. А. Сисенко. Відповідно до цієї періодизації, термін «молода сім'я» охоплює два етапи: «зовсім молоді шлюби» – від 0 до 4 років спільного життя, та «молоді шлюби» – від 5 до 9 років спільного життя.

Багато дослідників початковим етапом сімейного життя розглядають як проживання першого-другого року спільного життя. Картер і Мак Голдрінг позначають цей період як «сім'я молодят», а Голдрінг навіть розділяє його на два етапи: «шлюб» – прийняття подружніх соціальних ролей, та «етап медового місяця» – адаптація до змін в інтенсивності почуттів, встановлення дистанцій з батьківськими сім'ями, встановлення сімейних ролей [44; 45].

Перші роки спільного життя є критичним етапом у життєвому циклі сім'ї, коли відбувається формування індивідуальних стереотипів спілкування, узгодження системи цінностей та вироблення спільної світоглядної позиції подружжя. На цьому етапі партнери поступово адаптуються один до одного, намагаючись знайти такий тип взаємин, який задовольняє обох.

Згідно з теоретичним аналізом, українські психологи вивчали особливості подружніх взаємодій на початковій стадії життєвого циклу молодої сім'ї. Зокрема, Е.С. Калмикова підкреслює, що однією з головних задач подружжя є формування структури сім'ї, розподіл функцій між чоловіком і дружиною, а також вироблення спільних сімейних цінностей. Під структурою сім'ї розуміється організація її єдності. Розподіл ролей проявляється у визначенні, які види сімейної діяльності кожен партнер бере на себе, а які делегує іншому. Також на цьому етапі починають формуватися спільні сімейні цінності, що стосуються забезпечення благополуччя родини та досягнення бажаних цілей через спільну діяльність [26; 30].

Перша стадія життєвого циклу будь-якої сімейної системи починається з утворення подружньої пари. Це може проходити як в умовах проживання молодих людей окремо від батьків, так і в контексті проживання в розширеній батьківській сім'ї.

З моменту укладення шлюбу розпочинається період, упродовж якого молода подружня пара стикається з низкою завдань, пов'язаними з адаптацією до сімейного життя та освоєнням нових соціальних ролей. Функціонування сім'ї на цьому етапі містить комплекс різноманітних факторів, серед яких можна виділити такі:

- **Індивідуально-психологічні особливості:** особливості нервової системи, когнітивні та характерологічні властивості, система установок щодо шлюбу, мотиви вибору партнера, ціннісні орієнтації та інші аспекти особистісного розвитку.
- **Мікросистемні аспекти:** специфіка внутрішньосімейних взаємодій у ядерній сім'ї, що включають комунікаційні процеси, розподіл обов'язків та емоційні зв'язки між подружжям.
- **Макросистемні фактори:** вплив сімейної історії, культурних традицій та соціальної структури, що формують специфіку взаємостосунків у розширеній сім'ї та суспільстві загалом.
- **Соціокультурне оточення:** особливості сімейної політики, функціонування соціальних інститутів, а також національні та релігійні норми, які регулюють функціонування сім'ї в конкретному соціокультурному контексті.
- **Економічні умови:** рівень матеріального забезпечення, наявність окремого житла та інші фінансові аспекти, які впливають на стабільність та розвиток сімейного життя [2; 8; 21; 22; 41].

Т. А. Гурко в своїх дослідженнях підкреслює, що на початкових етапах шлюбу формується основна модель майбутніх сімейних взаємин, яка включає розподіл лідерства та обов'язків, а також духовні зв'язки між подружжям, батьками та дітьми. Це складний процес адаптації партнерів один до одного, що включає визначення характеру основних конфліктів і розробку стратегій їх подолання. Автор також звертає увагу на те, що сукупність факторів, які стали основою для створення родинного союзу, має значний вплив на ефективність адаптації подружжя в перші роки спільного життя, на стабільність шлюбу та ймовірність його розпаду. До таких факторів відносяться:

- обставини та контекст знайомства партнерів;
- перше враження один від одного (позитивне, негативне, змішане або нейтральне);

- соціально-демографічні характеристики пари;
- тривалість періоду залицяння;
- ініціатор пропозиції про шлюб: чоловік, жінка, батьки або інші особи;
- час, відведений на роздуми щодо шлюбної пропозиції;
- обставини укладання шлюбу;
- вік пари на момент створення шлюбу;
- ставлення батьків до шлюбу своїх дітей;
- динамічні та характерологічні особливості подружжя;
- взаємини з братами та сестрами в сім'ї [22; 29; 44].

Дослідження показують, що на подружні стосунки позитивно впливають певні чинники. Серед них: знайомство на роботі або в навчальному закладі, взаємне позитивне перше враження, тривалість періоду залицяння від одного до півтора років, ініціативність чоловіка у шлюбній пропозиції, прийняття цієї пропозиції після короткого обдумування (не більше двох тижнів) та реєстрація шлюбу з організацією весільного святкування.

Функціонування молодої сім'ї досліджується з різних наукових підходів. Життєдіяльність молодого подружжя має свої психологічні особливості та закономірності, характерні для цього етапу сімейного життя (А. Н. Волкова). Формування та стабільність молодої сім'ї значною мірою залежать від психологічної готовності партнерів до сімейного життя, адекватності вибору шлюбного партнера, психологічної сумісності та мотивації, спрямованої на збереження сімейних цінностей (Т. В. Буленко, М. М. Обозов, Р. П. Федоренко) [1; 2; 13; 17].

Ю.Н. Олійник стверджує, що подружня сумісність є ключовим чинником стабільності шлюбу, виявляючи чотири рівні сумісності: психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний та соціокультурний. Водночас Н. Н. Обозов та А. Н. Обозова пропонує три основні підходи до оцінки сумісності: структурний (гармонія та відповідність

характеристик партнерів), функціональний (узгодження ролей у сім'ї) та адаптивний (позитивні міжособистісні стосунки та ефективне спілкування як результат сумісності) [21].

А. Н. Обозова зазначає, що стабільність шлюбу залежить від збігу інтересів та духовних цінностей партнерів, а також від контрастності їх особистісних якостей. Важливим чинником стабільності є здатність членів сім'ї до ведення конструктивних переговорів. Повнота та благополуччя сімейного життя запускаються тим, наскільки партнери здатні ефективно виконувати всі функції, які стосуються сімейної ролі [23; 24].

М. І. Мушкевич підкреслює важливу роль батьківської сім'ї в успішності молодого шлюбу. Феномен «батьківського програмування» вказує на підсвідоме відтворення особистістю установок, цінностей, поглядів та моделей поведінки, які були притаманні батьківській сім'ї. Форми батьківських взаємин залишаються для еталону індивіда, а наслідування відбувається через ідентифікацію з батьківською [30].

Отже, аналіз психологічних особливостей побудови стосунків на першому році подружнього життя дозволяє вивчити кризові моменти, які можуть виникнути на цьому етапі.

1.2. Причини утворення та особливості перебігу кризи першого року подружнього життя

Перші роки подружнього життя є критичним періодом, який значною мірою сприяє подальшому становленню сім'ї. Цей етап дозволяє оцінити негативну якість шлюбу та прогнозувати його стабільність. Хоча на початку часто панує романтизм і емоційна насиченість, саме в цей час виявляються значні труднощі, що підтверджується високим рівнем розлучень у цей період.

Першою фазою відносин є закоханість, яка фактично супроводжується ідеалізацією партнера і триває недовго. Цей етап часто стає підставою для рішення «розписатися» та жити разом. Однак важливо розуміти, що після

цього чоловік і жінка вже не просто зустрічаються, а будуть постійно разом, що може створити нові виклики. Молоде подружжя може зіткнутися з іншими проблемами, такими як різний ритм життя, відмінності в сімейних традиціях, культурному рівні, освіті та поглядах на майбутнє. Вони повинні навчитися планувати бюджет, розподіляти обов'язки та організовувати спільне дозвілля, що є комерційними аспектами для збереження гармонії в сім'ї [7].

Статистика показує, що перший рік спільного життя є періодом з найвищим рівнем розлучення і народжуваності, що часто збільшує збільшення кількості неповних сімей. Молоді пари не завжди готові долати труднощі, що погіршують через конфлікти, і миритися з недоліками одного. В. П. Семчук пояснює це тим, що за останнє десятиріччя суттєво змінилися особистісні характеристики осіб, які вступають у шлюб, зокрема їх соціальний статус, готовність до сімейного життя та рівень відповідальності.

Кожна фаза сімейного життя може супроводжуватися специфічними кризовими ситуаціями, пов'язаними з адаптацією членів сім'ї до нових ролей і завдань. Зміни в складі сім'ї, зокрема у віці та кількості її членів, призводять до необхідності переосмислення різних аспектів її життєдіяльності – економічних, психологічних, соціалізаційних тощо. Це передбачає перегляд попереднього способу життя та розподіл обов'язків. Проблеми на цьому етапі можуть виникати через труднощі адаптації та невизначеність ролей, зокрема через нечітке розмежування подружніх і батьківських обов'язків [7].

А. Варга зазначає, що початок родинного життя є важким моментом через змішування ролей. Якщо подружжя намагається жити окремо від батьків, то вони змушені покладатися тільки на свої сили і узгоджувати своє очікування. Однак, якщо подружжя тісно взаємодіє з батьківськими сім'ями, то шлюб стає спільною групою, що призводить до додаткових складнощів через змішування ролей [18].

Подружній конфлікт у молодій сім'ї, за підтвердженням Л.М.Омельченко, є складним і багатогранним явищем. Він може стати

стимулом для самовдосконалення подружжя та розвитку сім'ї, але водночас здатен викликати почуття незадоволеності, руйнувати подружню єдність і знижувати здатність сім'ї протистояти труднощам. Недостатній досвід шлюбного життя у молодого подружжя часто ускладнює глибокий аналіз причинно-наслідкових зв'язків у конфліктній взаємодії [27; 28].

В. П. Левкович та О. Е. Зуськова наголошують, що кожен із партнерів у шлюбі має власні потреби, які можуть відрізнятися або навіть стати додатковими потребами для іншого. Спільне життя вимагає готовності до узгодження цих потреб, уміння враховувати інтереси партнера, відмовлятися від певних власних вимог, а також розвивати якість, таку як взаємоповага, довіра та розуміння. Це покращує психологічний клімат у сім'ї та полегшує адаптацію подружжя одне до одного [39].

Нездатність знайти баланс у сімейній поведінці може призвести до загострення стосунків, коли задоволення потреб одного чи обох партнерів стає неможливим. У таких випадках виникає фрустрація, яка порушує гармонію у стосунках і ускладнює взаємодію [10].

Початковий період спільного життя шлюбної пари є складним етапом через дві кризові фази: труднощі психологічної (первинної) адаптації подружжя одного до одного та швидкого (у багатьох молодих сім'ях) появу первістка. Народження першої дитини стає чинником, що змінює значні зміни в сімейній динаміці. Подружжю, яке ще не повністю адаптувалося до сімейного життя, доводиться змінювати стиль взаємодії, звички й інтереси, а також освоювати нові соціальні ролі батька і матері, часто ще не завершивши адаптацію до ролі чоловіка і дружини.

З появою дитини скорочується час, який партнери можуть приділити одному і своїм розвагам. Якість міжособистісного спілкування у сім'ї також може погіршуватися через збільшення обов'язків, пов'язаних із поглядом за дитиною.

Ю. Є. Альошина на основі власних досліджень зазначає, що після народження дитини догляд за нею більшого покладається на матір, тоді як

чоловік більше орієнтується на події поза сім'єю. Це призводить до посилення статево-рольової диференціації, що впливає на подальшу динаміку сімейних відносин [14; 26].

На початковому етапі шлюбної адаптації молодого сім'ї велике значення мають рольові відносини між партнерами, оскільки вони визначають стійкість сімейної системи. Ускладнення у взаємини молодого подружжя обумовлені, за Т. А. Гурко, тим, що в сучасних сім'ях стандарти поведінки для чоловіка та дружини стають менш жорсткими. Відбувається відступ від чітко визначених форм рольової взаємодії: стосунки в сім'ї та її організація частіше визначаються ситуацією та залежать від можливостей та навичок членів сім'ї [30; 33].

Н. Є. Хлопоніна вказує на те, що в умовах сучасної молодого сім'ї суперечливість сімейних ролей та обмеженість їх виконання можуть призводити до незадоволення особистими потребами членів сім'ї, спричиняють рольове перевантаження та конфлікти (зокрема, рольовий конфлікт працюючої жінки). Неоднозначність у розумінні сімейних ролей, жорсткість або яскравість у рольових очікуваннях, а також невідповідність між очікуваннями і претензіями молодого подружжя щодо виконання сімейних ролей стати причиною незадоволеності цими потребами і призвести до сімейних конфліктів [26; 37].

В. А. Сисенко, Ю. Б. Рюрикова та А. Г. Харчев наголошують, що психологічна і сексуальна неосвіченість подружжя часто стає причиною кризи у шлюбі. Це вимагає налагоджувати ефективний контакт, уникати конфліктів і адаптуватися до потреб партнера. Характер сексуальних стосунків значною мірою погіршується гармонійністю у відносинах, психологічними особливостями кожного з партнерів, сумісністю сексуальних установок, рівнем сексуальної свідомості та культурою, а також відповідністю сексуальних темпераментів [23].

Як зазначає Т. В. Буленко, сексуальна сумісність базується на гармонійному співвідношенні потреб одного партнера з можливостями і

потребами іншого. У цьому випадку сексуальна незадоволеність пов'язана із сексуальною неосвіченістю, відсутністю сформованих навичок у цій сфері, а також впливом психологічних чинників, які часто залишаються непоміченими [18].

Важливим фактором ризику для молодшої сім'ї є вимушене укладання шлюбу через вагітність нареченої чи під тиском батьків. Дошлюбна вагітність є фактором «високого ризику» з точки зору успішності молодого шлюбу, і перш за все в тих випадках, коли подружжя дуже молоде. Скорочується необхідний період залицянь і підготовки до весілля, молоді люди виявляються психологічно не готові до шлюбу. Окрім того вони часто економічно нестабільні і потребують підтримки батьків або змушені припиняти навчання [8].

С. В. Ковальов, аналізуючи подружні стосунки в молодих сім'ях, визначально до ключових причин конфліктів у шлюбі відносить розбіжність між реальним образом партнера та його ідеалізованим уявленням. Надмірна ідеалізація може сприяти формуванню завищених очікувань щодо партнера та їхньої взаємодії, приписуючи йому ідеальні риси, глибоке кохання та абсолютну емоційну близькість. Усвідомлення того, що реальний партнер не відповідає створеному ідеалу, може викликати глибоке розчарування, як у стосунках загалом, так і в собі.

Невміння або відмова адаптуватися до нового, більш реалістичного образу партнера у взаємодії здатні поглиблювати конфлікти та з часом привести до розриву відносин [13].

Неадекватна мотивація створення шлюбу – ще один фактор кризи першого року подружнього життя. Дослідники, такі як Н. І. Оліфірович, Т.А.Зінкевич-Куземкіна та Т. Ф. Велента, вказують на різноманітні мотивації укладання шлюбу, які можуть бути неадекватними:

- використання шлюбу для компенсації відсутності уваги, любові, турботи або спілкування;

- використання шлюбу як способу відокремлення від батьківської сім'ї;
- використання шлюбу як способу подолання кризи (наприклад, втрата попереднього партнера, професійна нестабільність);
- укладання шлюбу з метою досягнення матеріальних або соціальних переваг;
- вимушений шлюб;
- укладання шлюбу відповідно до соціальних норм [21].

Така неадекватна мотивація укладання шлюбу може призвести до розчарування у партнері та самому шлюбі, оскільки особистість партнера може втрачати важливість, а значущість набуває лише його присутність або функціональні якості, які задовольняють власні потреби [22].

Отже, в якості причини сімейної кризи часто виступають різні причини, що позначаються на міцності подружніх зв'язків та можуть вести до розірвання стосунків.

1.3. Психологічні особливості розвитку ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя

У науковому середовищі активно обговорюються різні підходи та концепції щодо природи цінностей і ціннісних орієнтацій. Ця тематика є предметом досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі, де серед провідних науковців можна виділити такі, як М. Вебер, Л. Я. Гозман, Е. Дюркгейм, А. Г. Здравомислов, В. Б. Ольшанський, М. Рокіч, Ш. Шварц, О. Л. Музика та інші [15; 19; 25; 32; 43].

Г. Ріккерт і В. Віндельбанд розглядають цінність як конструкт, що має значення для людини, відображаючи її актуальні потреби, ідеали та особистісні змісти. Водночас цінності не тільки репрезентують об'єктивні потреби, а й виступають культурно обумовленими стандартами із загальнозначущим характером. Вони завжди мають двоїсту природу: суб'єктивну, яка виявляє індивідуальні потреби й відносини, та об'єктивну,

яка приймає об'єкти, на які ці відносини спрямовані. Таким чином, цінності не можуть бути виражені поза контекстом людських потреб, ідеалів і соціальних взаємодій [19].

О.А. Мирошніченко розглядає цінності як важливі аспекти життя, які відображають значущість природних і культурних об'єктів, явищ, думок і вчинків для людини. Ця значущість виявляється в процесі взаємодії людини зі світом і її самоперетворення. Цінності демонструють ставлення людини до реальності, визначаючи, що є кількістю, вхідним і бажаним, або, навпаки, небажаним і незначущим [32].

Л. О. Коберник розглядає цінності як автономні утворення, які формують програму поведінки, сприяють інтеграції суспільства та допомагають людям прийняти рішення в життєво важливих ситуаціях. Вона підкреслює, що система цінностей є основою культури, виступаючи одним із ключових мотивів соціальної активності, а також впливаючи на соціальні потреби та інтереси [19].

К. Д. Цимбал додає, що ціннісні орієнтири мають загальну спрямованість діяльності людини щодо об'єктів високої соціальної значущості. Вони є складовими найвищих рівнів соціальної структури особистості, займаючи особливе місце в культурі. Цінності не тільки регулюють поведінку, але й сприяють ролі у формуванні культурних і соціальних орієнтирів [25].

Цінності, як зазначає В. Б. Ольшанський, підтримують роль своїх власних орієнтирів, які позбавляють людей виділяти вихідне з потоку інформації для її життєдіяльності та поведінки. Усе, що ми повідомляємо через цінності, раніше ігнорувалося через неважливість, несприйняття або загальне поширення у суспільстві. Цінності є тими орієнтирами, дотримання яких забезпечує людині збереження її ідентичності та внутрішньої вмотивованої поведінки [32].

А. І. Титаренко у своїх дослідженнях підкреслює, що індивід сприймає навколишній світ крізь «призму цінностей», які виступають як інструмент

оцінки та осмислення соціальної реальності. Цінності приймаються як стратегічні (ідеальні) цілі, які сприяють прийняттю рішень у численних ситуаціях соціального вибору. Вони виступають мотиваторами активності індивіда, формують внутрішню програму його дії в різноманітних повсякденних практиках [25].

Таким чином, цінності змінюють ключову роль у регуляції поведінки, забезпечуючи узгодженість між внутрішніми переконаннями та зовнішніми діями людини [19].

Ціннісні орієнтації, як предмет психологічного дослідження, охоплюють дві ключові сфери: мотивацію та світогляд. У цьому контексті є внесок М. Рокіча, який у своїй теорії описує взаємозв'язок між цілями та засобами, розрізняючи термінальні та інструментальні цінності.

Ш. Шварц і М. Рокіч класифікує цінності за їх спрямованістю:

- **Термінальні цінності** представляють кінцеві стани, до яких прагне людина (наприклад, здоров'я, любов, свобода).
- **Інструментальні цінності** стосуються способів досягнення цілей і відображають стиль поведінки (наприклад, наполегливість, працьовитість, відповідальність).

М. Рокіч у своїй теорії шукає кілька важливих характеристик цінностей:

- загальна кількість цінностей, які має людина, є обмеженою;
- усі люди володіють однаковими цінностями, хоча ступінь їх значущості може відрізнятися;
- цінності організовуються за їх пріоритетністю для особистості;
- вплив цінностей поширюється на загальний національний рівень, формуючи основи поведінки, мотивації та міжособистісних взаємодій в суспільстві.

Ці положення підкреслюють, що цінність є не лише теоретичним конструктом, а й практично значущим чинником, який створює особистісну та соціальну динаміку [19].

У психологічних дослідженнях цінності розглядаються як у теоретичному аспекті, так і в контексті їх практичного значення. Л.О.Коберник [19] акцентує увагу на ролі ціннісних орієнтацій у подоланні конфліктів у поведінці людини. Вона підкреслює, що розбіжність між особистісними цінностями та реальними діями може спричинити втрату впевненості в собі, розвивати комплекс неповноцінності та навіть у втрату сенсу життя. Такі деструктивні процеси рідко стають джерелом проблем у міжособистісних стосунках, як у сімейному, так і в професійному середовищі, а також провокують агресивність, тривожність і дратівливість у спілкуванні.

О. М. Власенко зазначає, що цінності виступають індикаторами зрілої особистості. Вони здатні набувати індивідуального значення і трансформуватися в особистісні якості. Однак, процес особистісного розвитку тим, наскільки людина може гармонійно інтегрувати свої цінності в загальноприйнятну систему духовно-моральних орієнтирів [25].

Д. О. Квятковський, аналізуючи цінності та ідеали сучасної української молоді, класифікує їх у три основні групи:

1. **Високозначими цінності:** здоров'я, любов, чесність, свобода, матеріальне забезпечення, справедливість.
2. **Середньозначні цінності:** стосунки з батьками, навчання, дозвілля, спілкування з ровесниками, робота, сім'я.
3. **Малозначими цінності:** суспільство, культура, релігія, держава.

Ця класифікація демонструє, як сучасна молодь рангує цінності відповідно до своїх переваг, відображаючи їхнє прагнення та ставлення до різних видів життя.

Гуманістичні цінності молоді, такі як свобода, любов, чесність та справедливість, а також інші цінності, є реалістичними, інструментальними та інтравертними, тобто вони мають особистісне забарвлення та стосуються лише себе та найближчого оточення [15].

Ю.Н. Кузнецова висновує, що ціннісні пріоритети особистості суттєво впливають на зміст рішень, які вона приймає у різних ситуаціях. Проте цей вплив цінностей опосередковується іншими факторами, включаючи специфіку ситуацій [17].

У багатьох ситуаціях можливий вибір між «підвійними» моделями рішень, які залежать від цінностей, психологічних характеристик, досвіду, навичок і звичок особистості. Найбільш помітний вплив цінностей виявляється під час ухвалення «маргінальних» рішень, які виходять із загальноприйнятих стандартів.

Аналіз сім'ї як малої соціальної групи вимагає дослідження ціннісних орієнтацій подружжя (сімейних цінностей), які впливають на регулювання стосунків у сім'ї та виражають ставлення партнерів одного до одного, до дітей, до інших людей і до загального навколишнього світу.

Сімейні цінності – це явна або прихована система проявів, яка впливає на вибір родинних цілей, організацію життя та взаємодію в сім'ї. Ціннісна система особистості формує її поведінкові та діяльнісні орієнтири. Розуміння цінностей людини дає можливість прогнозувати її реакцію в міжособистісних стосунках у сімейному житті [15].

Розбіжності в індивідуальних ціннісних орієнтаціях подружжя забезпечують інтеграцію сім'ї та знижують ефективність її функціонування. Конфлікти, які виникають через розбіжності, порушують нормальне спілкування та створюють загрозу для стабільності родини.

При вступі молодих людей у шлюб, їхні уявлення про цінності можуть не завжди співпадати, оскільки їхні індивідуальні особливості та досвід життя можуть призводити до відмінностей. Такі розбіжності є нормальними і природними, і процес взаємної адаптації у сфері цінностей може вимагати часу.

Система цінностей допомагає особистості визначити, що є важливим у сімейному житті. Цінностями можуть бути: діти, їхнє здоров'я та щастя; любов, турбота, ніжність від партнера; матеріальний достаток та комфорт у

житті; задоволення від сексуальних відносин у шлюбі; гармонійні стосунки з батьками та родичами; можливість займатися улюбленою справою або професією, досягнення успіху та кар'єрного росту [41].

Цінності особистості мають ієрархічну структуру, в якій вони розташовані за ступенем важливості та актуальності для конкретного періоду життя.

Система ціннісних орієнтацій сім'ї може змінюватися протягом життєвого циклу. Загальні цінності сім'ї не завжди відображають усі індивідуальні цінності кожного з подружжя. Широкий спектр індивідуальних цінностей у подружжя збільшує можливості для взаєморозуміння та єдності [44].

Для досягнення психологічної сумісності подружжя займається процесом взаємного пізнання та узгодження індивідуальних цінностей, що сприяє формуванню спільних загальносімейних цінностей. Це передбачає не тільки прийняття спільних цінностей, але й позитивне ставлення до ціннісних орієнтацій партнера. У контексті психології сімейних взаємостосунків можна виокремити такі варіанти:

1. **Ігнорування цінностей партнера**, коли один з подружжя знайомиться з цінностями іншого, але не приймає їх, визнаючи лише власне.
2. **Взаємна толерантність**, коли обидва партнера ставляться з терпимістю до цінностей одного, визнають їх рівноправність, але не прагнуть створити єдину систему цінностей.
3. **Прийняття цінностей партнера**, але зі значними змінами у власній системі цінностей, що може призвести до значимого співвідношення одного партнера з іншим (співзалежність).
4. **Створення спільної системи цінностей**, де враховуються індивідуальні цінності кожного, але з пріоритетом загальносімейних цінностей [32].

Психологічний клімат у сім'ї тісно пов'язаний з її цінностями та є показником якості міжособистісних відносин, як зазначає А. Галичанська.

Несумісність в основних цінностях у сім'ї трапляється досить, однак часто проявляється в різних оцінках цінностей та їх ієрархії: що є головним, а що другорядним життям у сім'ї. Іншим проявом соціальної несумісності є різний ступінь збігу в поглядах на методи досягнення цілей, тобто визначення того, що з ними прийнято, а що – ні. Частиною причин соціальної несумісності є різниця в освіті, слабкості та загальному культурному рівні моралі.

Відмінності у системах ціннісних орієнтацій молодого подружжя можуть стати причиною багатьох сімейних конфліктів, таких як конфлікт ролей у сім'ї, боротьба за лідерство, конфлікт як спосіб розвантаження напруги та конфлікт як захист власної особистості. В основі цих конфліктів лежить суперечність між уявленнями кожного з подружжя про роль чоловіка та дружини в сім'ї та способи їх реалізації в реальному житті [9].

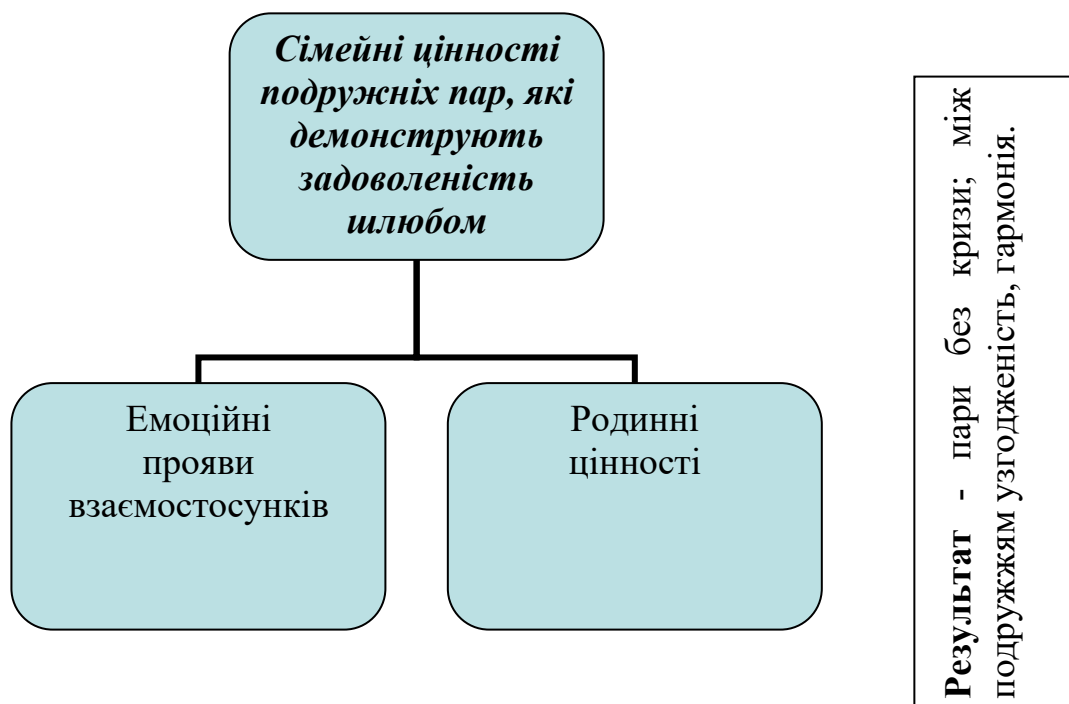
У теоретичній моделі нашого дослідження основними положеннями є припущення, що у свідомості подружніх пар, які переживають кризу першого року спільного життя, поняття «сімейні цінності» виявляють неузгодженість між партнерами. Такі цінності більше пов'язані з асоціаціями матеріального характеру (матеріальний добробут, власне житло, гроші) та побутовими питаннями (порядок у домі, розподіл обов'язків).

Натомість у подружніх парах, які не зустрічаються з кризою в перший рік спільного життя, поняття «сімейні цінності» характеризується узгодженістю між партнерами. Воно переважно пов'язане з цінностями емоційного характеру (кохання, взаємоповага, довіра) та родинними перевагами (діти, гармонійні стосунки з батьками).

Ця різниця у сприйнятті сімейних цінностей може бути ключовим фактором у подоланні або загостренні кризи першого року подружнього життя.

Сімейні цінності – це система уявлень, властива конкретній сім'ї. Вони можуть бути відкрито декларованими та підтримуваними в сімейному колі або неявними, проте впливають на визначення сімейних цілей, способів організації життя та взаємодії.

- *Матеріальні цінності* стосуються речей, які мають матеріальну форму.
- *Побутові цінності* пов'язані зі способом організації повсякденного життя та розподілом ролей у сім'ї.
- *Емоційні прояви взаємостосунків* відображають оцінку важливих для особистості стосунків і виявляються у вигляді безпосередніх переживань задоволеності.
- *Родинні цінності* стосуються вибору сімейних пріоритетів та способу побудови стосунків із рідними обома партнерами. Ці категорії цінностей створюють основу для аналізу сімейної динаміки та взаємовідносини між подружжями [7].

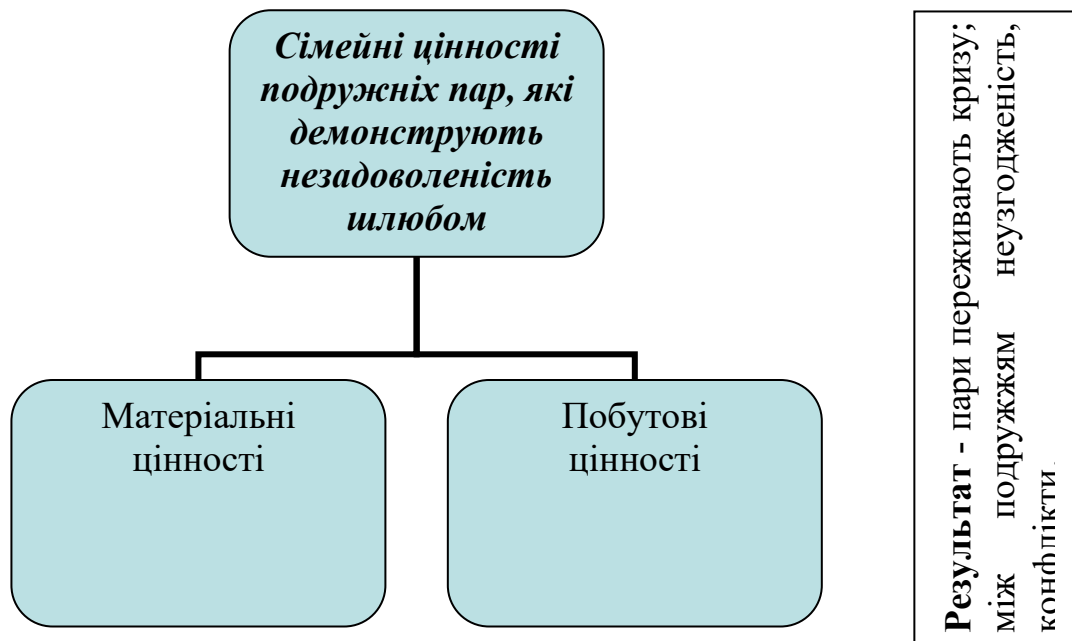

Рис. 1.1. Теоретична модель сімейних цінностей у свідомості молодих подружніх пар

Отже, конфліктна ситуація у сфері ціннісних орієнтацій перешкоджає створенню взаємоприйнятної системи сімейних цінностей, створює небезпеку для її існування. Викликаючи напруження в сімейних стосунках, конфлікти ціннісних орієнтацій дезінтегрують родину.

Висновки до розділу 1

Стабільність у шлюбі значною мірою обумовлена збігом інтересів і духовних цінностей партнерів, а також їх індивідуальними рисами. Важливим фактором, що сприяє міцності стосунків, є здатність подружжя до конструктивного ведення переговорів та ефективного вирішення конфліктних ситуацій. Гармонійність і добробут сімейного життя залежать від уміння партнерів виконувати всі необхідні функції в рамках родинних обов'язків.

Процес становлення та стабільності молодої сім'ї залежить від психологічної готовності до спільного життя, адекватності вибору партнера, психологічної сумісності та наявності просімейної мотивації. Молоді подружжя часто стикаються з проблемами, такими як різні темпи життя,

відмінності в сімейних традиціях, рівень освіти, культурні відмінності та різні погляди на майбутнє. Вони повинні навчитися правильно планувати фінанси, розподіляти обов'язки та організовувати спільне дозвілля.

Згідно зі статистикою, найбільша кількість розлучень і найвища народжуваність спостерігаються саме в перший рік спільного життя, що часто призводить до утворення неповних сімей. Молодята не завжди готові долати труднощі, пов'язані з конфліктами, і часто не готові приймати недоліки одне одного.

Система цінностей допомагає особистості визначити, що є важливим у сімейному житті. Система ціннісних орієнтацій сім'ї може змінюватися протягом життєвого циклу. Загальні цінності сім'ї не завжди відображають усі індивідуальні цінності кожного з подружжя.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

2.1. Методологія дослідження ціннісної сфери подружніх пар

Криза першого року подружнього життя є складною і малодослідженою проблемою, яка вимагає застосування спеціальних методів і методик для її вивчення.

Для дослідження кризи першого року подружнього життя використовується велика кількість методик. Для діагностики цілей оцінки рівня благополуччя в перший рік шлюбного життя А. Н. Волкова та Т.М. Трапезнікова рекомендують використовувати на вибір три шкали: ДОО (диференційна оцінка стосунків), шкалу Берджеса та суб'єктивну шкалу задоволеності шлюбом. Кожна з цих шкал дозволяє оцінити стосунки в континуумі «сприятливі - несприятливі» в різні періоди подружнього життя [31].

Дослідники Н. І. Оліфірович, Т. А. Зінкевич-Куземкіна та Т. ф. Велента рекомендують для дослідження рівня згуртованості сім'ї використовувати методику FAST (тест Герінга), а також методику «Задоволеність шлюбом» (розроблена В. В. Століним, Т. М. Романовою та Г. П. Бутенком) [31].

У нашому дослідженні сімей із подружнім стажем один рік було обрано методику «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. М. Романова, Г.П. Бутенко). При цій методиці відбувається діагностика ступеня задоволеності або незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також у визначенні збігу або незбігу отриманих експрес-оцінок. Під час тестування досліджуваним надається опитувальник, який містить 24 запитання з трьома варіантами відповідей для кожного.

Для дослідження ціннісної свідомості подружжя було рекомендовано використовувати методику «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча). Ця методика включає перелік життєвих цілей (шкала 1) та засоби їх досягнення (шкала 2),

де досліджуваним пропонується впорядкувати їх за ступенем значущості для них.

Для дослідження ціннісної сфери кожного з подружжя ми планували та розробили психосемантичне дослідження сімейних цінностей подружжя зі стажем сімейного життя один рік.

2.2. Особливості проведення та процедури психосемантичного дослідження ціннісної сфери подружжя

Дослідження, проведене Дж. Медлінгом і М. Мак-Кері, було спрямоване на аналіз взаємозв'язку між рівнем задоволеності шлюбом і схожістю цінностей у подружніх парах з різним досвідом спільного життя. Виявлено, що схожість цінностей позитивно корелює із задоволеністю шлюбом лише у парах, які прожили разом понад 26 років.

Ю. Н. Олійник, досліджуючи рівень сумісності молодих подруж (зокрема соціокультурну сумісність), виділяє наступні аспекти:

1. Під час переходу на нові етапи розвитку молодії родини партнери зазнають суттєві зміни в орієнтації своїх цінностей.
2. Структура цінностей чоловіків і жінок не демонструє суттєвих відмінностей.
3. У подружніх парах, тільки які вступили у шлюб, цінності мають виражену орієнтацію на побутові аспекти сімейного життя, тоді як у парі з подружнім стажем до трьох років цінності збалансовані між роботою та сім'єю [25].

Подібним чином, використовуючи метод асоціативного експерименту та суб'єктивного шкалювання, було заплановане для проведення наше дослідження. Для обробки даних було застосовано метод багатомірного шкалювання, що дозволяє оцінити відстань між семантичними об'єктами. Поняття, що підлягали оцінці, були виділені самими учасниками як асоціації до слова-стимулу «сімейні цінності».

У дослідженні ці поняття задавалися на основі найбільш розширених асоціацій до слова-стимулу «сімейні цінності», які були визначені за допомогою асоціативного методу і стали семантичними об'єктами. Було обрано десять понять для кризових сімей і десять для благополучних, що дозволило порівняти їх семантичну близькість за допомогою багатовимірної шкалювання [16].

Дослідження проводилося індивідуально з кожним учасником, за допомогою бесід та заповнення бланків з оцінюваними поняттями. Згідно з дослідженням зосередженого на вивчених ціннісних відносинах як чинника кризи першого року подружнього життя.

На першому етапі необхідно встановити рівень задоволеності чи незадоволеності шлюбом кожного з подружжя. Для кожного цього учасника пропонувався бланк із 24 запитаннями та чіткою інструкцією: «Уважно прочитайте кожне твердження та виберіть один із трьох запропонованих варіантів відповіді. Намагайтеся уникати проміжних відповідей типу «не можу сказати», «важко відповісти». Виконуйте завдання по можливості швидко».

Після цього учасники відповідали на запитання, а їх відповіді були занесені до спеціального протоколу. Перший етап дослідження тривав 30 хвилин для кожного учасника.

Другий етап дослідження проводився через три тижні та був спрямований на дослідження ціннісної сфери подружжя. Кожному члену подружжя пропонувалася інша форма бланка з інструкцією: «Подумайте, які цінності є найбільш значущими для Вас і для Вашого партнера. Складіть списки. Перший список – це Ваші особисті цінності, другий – цінності Вашого партнера з Вашої точки зору. Розмістіть ці цінності в їх ступені важливості. В списки включайте те, що Ви вважаєте значущим, без жодних обмежень відповідно до змісту».

Учасник дослідження фіксував на бланку свої власні цінності та цінності партнера. Процедура збору відповідей зазвичай займала 20 хвилин.

Також у рамках дослідження передбачено проведення індивідуальних бесід з кожним членом сімейної пари, під час яких була зібрана інформація про вихідні стосунки, матеріальне забезпечення сім'ї, взаємодію з родичами, мотивацію вступу у шлюб та інші фактори, які можуть вплинути на виникнення та розвиток першої кризи року подружнього життя. Усі ці дані були занесені до спеціального протоколу для подальшого аналізу.

Висновки до розділу 2

Відповідно до теоретичного аналізу були підібрані найбільш доцільні методи дослідження ціннісних суперечностей як чинника кризи першого року подружнього життя. Методологія дослідження включає методику «Задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. М. Романова, Г. П. Бутенко), що має на меті експрес-діагностику ступеня задоволеності – незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також збігу чи незбігу отриманих оцінок та психосемантичне дослідження ціннісної сфери подружжя.

РОЗДІЛ 3

ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПОДРУЖНІХ ПАР НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

3.1. Аналіз результатів дослідження задоволеності шлюбом молодим подружжям

Дослідження кризових стосунків у молодого подружжя в перший рік подружнього життя ми здійснювали за допомогою методики «*Задоволеності шлюбом*» (В. В. Столін, Т. М. Романова, Г. П. Бутенко). Опираючись на результати цього дослідження, ми можемо зробити наступні висновки.

Нами досліджено 17 сімей, серед яких лише у *п'яти* сім'ях (29%) спостерігалася криза першого року подружнього життя. Однак провівши попередню бесіду з кожним подружжям, ми відмітили зовсім протилежні результати, оскільки у більшості сімей криза першого року подружнього була чітко представлена. Цей факт можна пояснити тим, що в більшості сімей при дослідженні за допомогою стандартизованої методики спрацював ефект соціальної бажаності, тобто власні стосунки вони представляли такими, які б вони хотіли їх бачити, а не такими, якими вони були насправді.

Нами продовжена дослідницька робота з тими сім'ями, у яких за результатами дослідження стосунки виявилися неблагополучними та благополучними сім'ями, відібраними випадковим чином.

Згідно призначення нашої методики ми діагностували ступінь задоволеності – незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також збігу чи незбігу отриманих оцінок.

Результати дослідження подружніх пар, які демонструють незадоволеність шлюбом. За результатами дослідження можемо зробити висновок, що у двох подружніх пар (40 %) спостерігаються цілком неблагополучні взаємостосунки, вони набрали 13,5 та 15,5 балів; у двох парах (40 %) спостерігаються неблагополучні взаємостосунки, вони

отримали 20 та 21 бал відповідно; і в однієї пари (20 %) спостерігаються скоріш неблагополучні взаємостосунки (25,5 бала).

Що стосується збігу отриманих оцінок, то в нашому випадку відмінності між результатами партнерів кожної з подружніх пар варіювалися в межах 1-4 бали. Ці відмінності ми можемо побачити з результатів, наведених у таблиці відмінностей отриманих балів кожного з партнерів (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Відмінності між результатами партнерів кризових подружніх пар

№п/п сім'ї	Отримані бали	
	Дружина	Чоловік
1	25	26
2	13	14
3	18	22
4	15	16
5	21	21

При цьому варто зазначити, що вищий бал здебільшого спостерігається у чоловіків. Цей момент можна було би пояснити тим, що чоловіки є менш емоційними, однак ми не маємо наукового підтвердження цього факту.

Результати дослідження подружніх пар, які демонструють задоволеність шлюбом. За результатами дослідження ми з'ясували, що у шести подружніх пар з дванадцяти (50 %) спостерігаються благополучні взаємостосунки, вони отримали наступні бали – 34, 35, 36 та 37; в трьох подружніх пар (25 %) спостерігаються цілком благополучні взаємостосунки, отриманий бал – 40 і більше; і ще у трьох подружніх пар (25 %) – скоріш благополучні взаємостосунки, отриманий бал – 31 та 32 бали.

На відміну від кризових сімей, у благополучних практично не спостерігається таких відмінностей у збігові отриманих балів. Ми маємо на увазі той факт, що у одинадцяти сім'ях з дванадцяти (92 %) повний збіг за

отриманими балами, і лише у одній сім'ї спостерігається різниця між відповідями в один бал. Ці результати наведені у таблиці відмінностей між отриманими балами партнерів благополучних сімей (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Відмінності між результатами партнерів благополучних подружніх пар

№п/п сім'ї	Отримані бали	
	Дружина	Чоловік
1	42	43
2	31	31
3	34	34
4	35	35
5	37	37
6	42	42
7	31	31
8	34	34
9	35	35
10	36	36
11	40	40
12	32	32

Таку відмінність між кризовими та благополучними сім'ями можна пояснити тим, що у молодих благополучних сім'ях процес адаптації відбувається набагато швидше та позитивно. А це, в свою чергу, допомагає сформувати подружжю схожі позиції та погляди на більшість аспектів сімейного життя, що не можна сказати про кризові сім'ї.

В процесі дослідження для кращого розуміння причин виникнення кризи першого року подружнього життя нами були зібрані додаткові дані щодо особливостей дошлюбних та післяшлюбних взаємин подружжя. Ця

інформація була зібрана за допомогою бесіди з кожним членом подружжя окремо.

Для структуризації інформації ми обрали декілька параметрів, які б дали більш чітке уявлення та детальніше розуміння проблеми, власне на основі яких і робили аналіз. Ми обрали такі параметри:

- тривалість дошлюбних стосунків;
- наявність спільних інтересів;
- частота дошлюбних конфліктів;
- мотивація вступу в шлюб;
- матеріальне забезпечення (власне житло).
- стосунки з родичами.

Виходячи з даних факторів, ми з'ясували, що тривалість дошлюбних стосунків в парах, де спостерігається криза першого року подружнього життя, досить різна. Однак в усіх сім'ях дошлюбний період тривав або досить невеликий проміжок часу, або навпаки – досить великий. Зокрема, в трьох сім'ях з п'яти (60 %) дошлюбний період тривав менше року (1 місяць, 9 місяців, 1 рік), тоді як в двох інших сім'ях (40 %) цей період тривав більше трьох років (4 роки, 6 років). Цей фактор досить негативно впливає на адаптацію молодої сім'ї, оскільки за невеликий проміжок часу молоді люди не можуть глибоко пізнати один одного та перевірити правильність свого рішення взяти шлюб. Тоді як протягом тривалого періоду залицянь в стосунках між молодими виникає монотонність спілкування, стереотипність у поведінці партнерів, що може призвести до зниження рівня задоволеності взаємостосунками.

Відсутність спільних інтересів та захоплень у подружній парі також може негативно вплинути на стабільність сімейних стосунків. В нашому випадку лише одна подружня пара (20 %) змогла назвати те коло інтересів, яке б охоплювало обох партнерів. Однак жодна інша пара не змогла підтвердити наявності спільних захоплень. Цей факт прямого впливу на

виникнення кризи не має, однак обмежуючи спільне проведення часу та сферу спілкування між собою, впливає на міцність сімейних стосунків.

Ще одним фактором ризику є частота дошлюбних конфліктів. В процесі дослідження ми з'ясували, що серед подружніх пар, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя, у трьох парах частота конфліктів в період залицянь була досить високою. Це говорить про те, що певна область невирішених конфліктів в дошлюбний період могла стати початком кризових стосунків після одруження, адже міжособистісні розбіжності до шлюбу корелюють з раннім виникненням подружніх конфліктів.

Щодо мотивації вступу в шлюб, то цей фактор є досить вагомим у формуванні майбутньої сім'ї. Серед п'яти досліджених пар лише у двох парах (40 %) мотивацією вступу в шлюб було почуття взаємного кохання. А в інших подружніх парах (60 %) спостерігалася така ситуація як вимушене укладання шлюбу в наслідок вагітності нареченої. Така ситуація досить критично позначається на молодій сім'ї, оскільки в молодих людей скорочується період залицянь та час підготовки до весілля. В них зникає можливість більш глибоко пізнати один одного, більше дізнатися про переваги та недоліки партнера, обдумати рішення укласти шлюб. Натомість молоде подружжя оминає таку стадію сімейного життя як прийняття на себе подружніх ролей та одразу переходить на стадію прийняття батьківських ролей. Така ситуація значно ускладнює процес взаємної адаптації подружжя та розподілу подружніх ролей.

Наступні два фактори є взаємопов'язаними між собою. Оскільки в сучасному суспільстві більшість молодих подружніх пар не мають власного житла і змушені або його винаймати, що несе за собою зайві витрати, або проживати спільно з батьками, що є досить поширеним. Серед наших досліджуваних лише одна пара має власне житло, придбане їм батьками. Всі інші подружні пари проживають спільно з батьками чоловіка чи дружини,

при цьому в більшості пар спостерігаються конфліктні стосунки з родичами з якими вони проживають.

В цьому випадку конфлікти можуть виникати на тій основі, що молоде подружжя є не досить економічно забезпеченим, тому потребує постійної підтримки з боку батьків. Батьки в свою чергу постійно втручаються в молоду сім'ю, нав'язуючи власні переконання та поради. Молода сім'я в цьому випадку не може самостійно приймати рішення, здійснювати розподіл ролей та доручень, не може самостійно вирішувати проблемні ситуації та конфлікти, оскільки батьки одного з членів подружжя намагаються постійно втручатися та контролювати подружжя, часто захищаючи сина чи доньку. До того ж матеріальна залежність від батьків зумовлює виникнення психологічної залежності. Остання проявляється у спробах керуватися установками батьків, а не власними потребами чи рішеннями.

Отже, ми розглянули результати дослідження за методикою «Задоволеності шлюбом» і діагностували ступінь задоволеності-незадоволеності шлюбом у кожного із подружжя, а також збігу чи незбігу отриманих оцінок. Також ми спробували виявити та пояснити можливі додаткові фактори виникнення кризи першого року подружнього життя у досліджуваних подружніх парах.

3.2. Психосемантичне дослідження ціннісної сфери молодого подружжя

Дослідження ціннісної сфери молодого подружжя проводилося за допомогою психосемантичного дослідження.

В ході дослідження за допомогою *асоціативного методу* нами було зібрано ряд асоціацій на слово-стимул «сімейні цінності» як кризових, так і благополучних сімей. Зібрані асоціації згодом були розподілені у групи за допомогою *контент-аналізу*. Всі асоціації були згруповані у шість груп цінностей:

- 1) *матеріальні цінності* (власне житло, гроші, матеріальна стабільність);
- 2) *сексуальні цінності* (секс, стабільність інтимних стосунків);
- 3) *побутові цінності* (домашні клопоти, розподіл доручень, допомога партнера по-господарству);
- 4) *родинні цінності* (діти, гарні стосунки з родичами, відповідність батьківській сім'ї);
- 5) *особистісна реалізація* (свобода у творчості, спорт, освіта);
- 6) *емоційні прояви взаємостосунків* (кохання, вміння йти на компроміс, довіра).

Ці групи цінностей і в кризових, і в благополучних сім'ях збігаються, однак відсоткове вираження кожної групи відрізняється. З представлених нижче малюнків можемо зробити висновок про відмінності в тому, яким цінностям надають переваги сім'ї, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя та в яких не спостерігається дана криза.

У сім'ях, де спостерігається криза 1 року життя, на перше місце виходять родинні цінності (27,93 %) (див. рис. 3.1). Це можна пояснити тим, що впродовж першого року подружнього життя встановлення гармонійних стосунків із батьками та родичами іншого партнера виходить на перше місце. Більшість молодих сімей проживає разом із батьками одного з партнерів, що забезпечує підтримання добрих відносин між двома сім'ями.

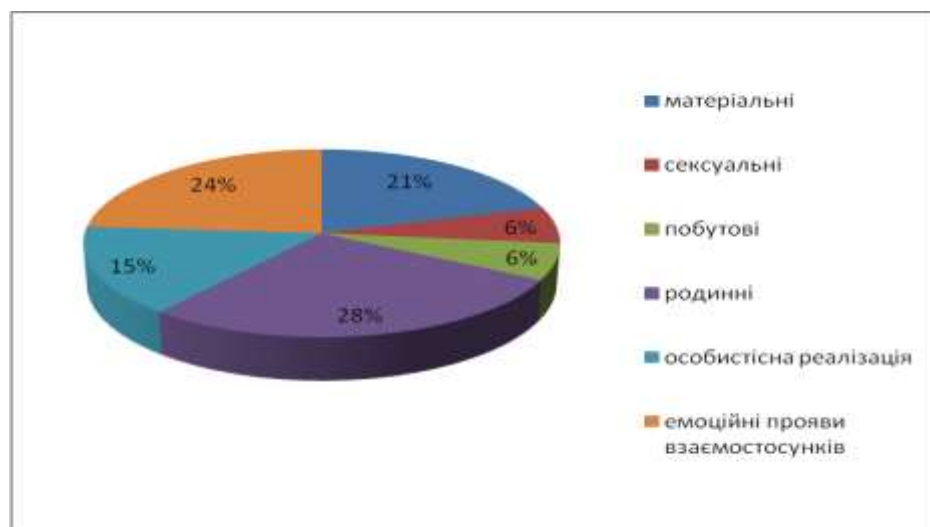

Рис. 3.1. Відсоткове співвідношення груп цінностей в кризових сім'ях

Для сімей, які переживають кризу першого року подружнього життя, значущими є матеріальні цінності (20,52 %) та емоційні прояви взаємостосунків (23,94 %). Це, ймовірно, пов'язано з нестабільністю матеріального становища молодих подружніх пар, яке у багатьох випадках не підтримується зовні, зокрема з боку батьків. Відсутність власного житла також виступає причиною виникнення конфліктів. На цьому етапі розвитку сім'ї вирішення зазначених проблем набуває особливої актуальності.

Що стосується емоційних проявів взаємостосунків, то в кризових сім'ях переважають такі цінності як вміння йти на компроміс, вміння прощати, довіра. Дані цінності передають бажані стратегії вирішення суперечок та конфліктів під час подружнього життя.

В благополучних сім'ях окрім родинних цінностей (31,36 %) та емоційних проявів взаємостосунків (24,96 %) визначальними також є особистісна реалізація (17,92 %) (Див. діаграму 2). Це свідчить про те, що в сім'ях, в яких не спостерігається кризи першого року подружнього життя, є більше часу та можливостей на власний розвиток та самореалізацію. Можливо саме наявність особистісних, а часто і спільних інтересів, хоббі і зберігають благополучні міжособистісні стосунки в сім'ї.

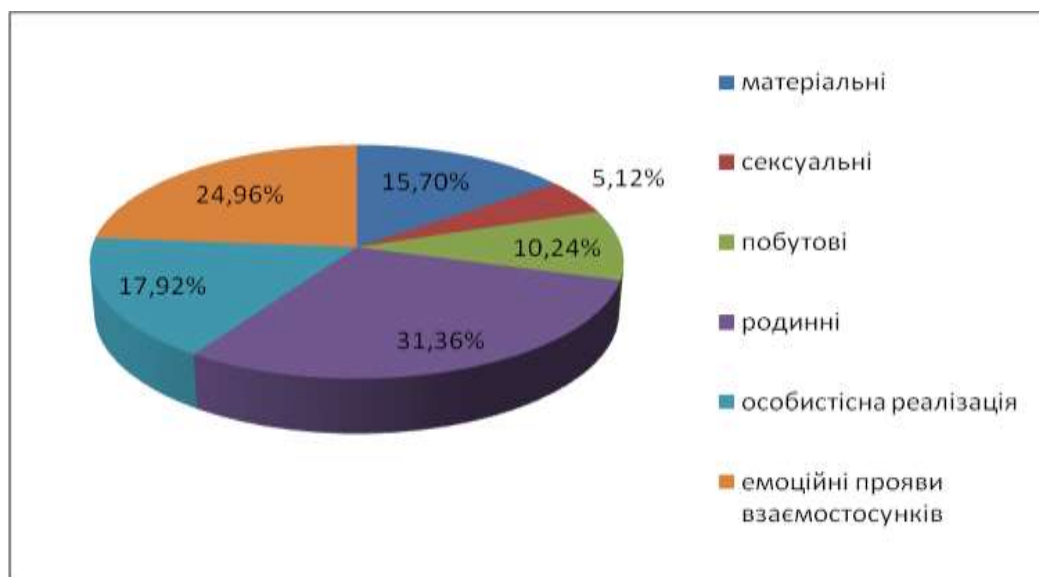

Рис. 3.2. Відсоткове співвідношення груп цінностей в благополучних сім'ях

У процесі дослідження поняття «сімейні цінності» було використано асоціативний метод, де на слово-стимул згадувалися асоціації. Ці асоціації були визначені як семантичні об'єкти. У результаті було виділено по 10 ключових понять для кризових і благополучних сімей. Аналіз кількості семантичних об'єктів був здійснено за допомогою методу багатомірного шкалювання, що дозволило визначити структурні відмінності між групами.

Аналіз семантичного простору показав, що найбільш семантично близькими в свідомості сімей, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя, по відношенню до поняття «сімейні цінності» є асоціації: діти, здоров'я, робота, матеріальне забезпечення, та взаєморозуміння, кохання (див. рис.3.3).

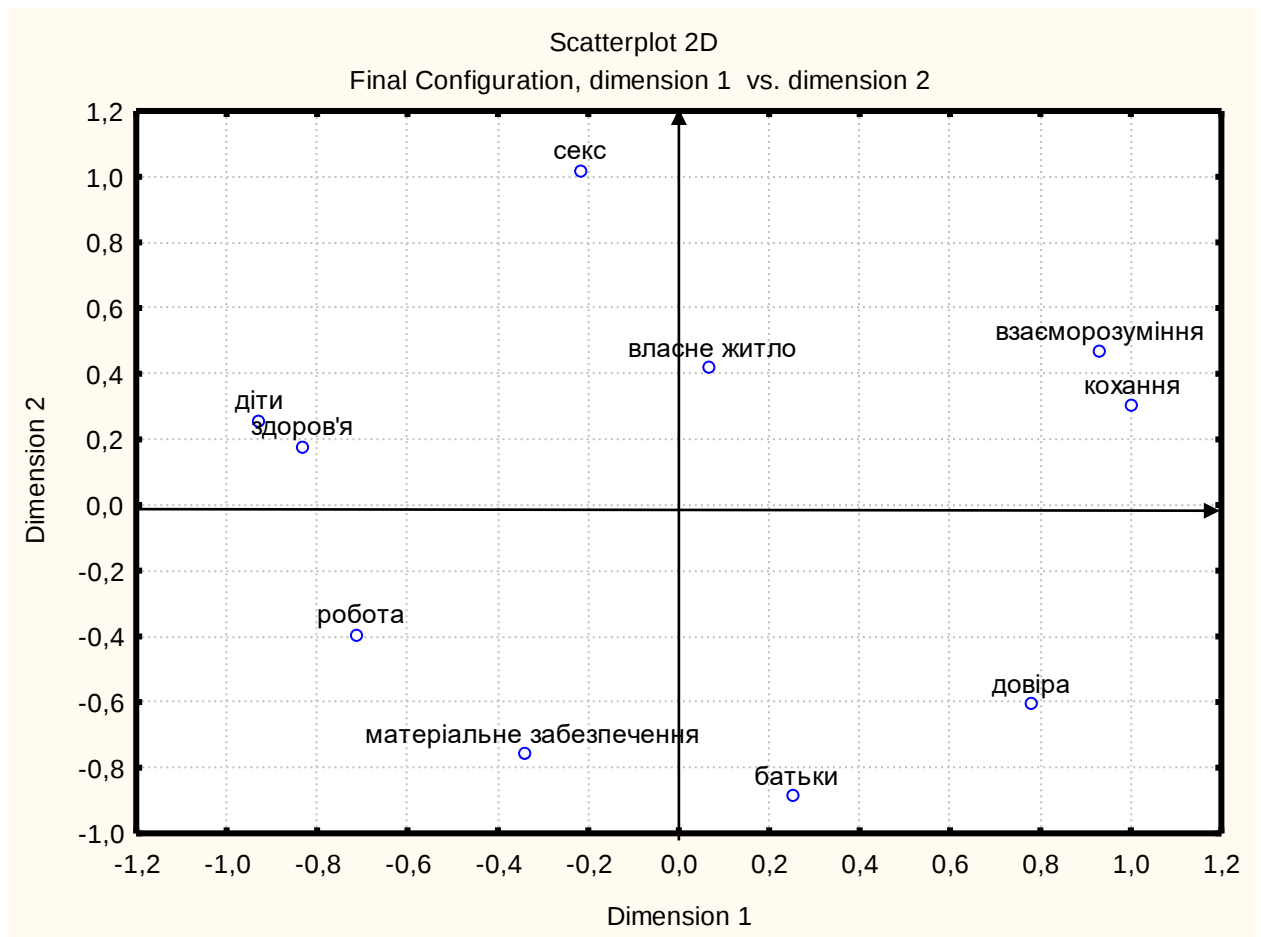

Рис.3.3. Семантичний простір сімейних цінностей у свідомості подружніх пар в яких спостерігається криза першого року подружнього життя (за результатами багатомірного шкалювання).

Ці результати можуть свідчити про те, що «дітям» та «здоров'ю» такі сім'ї надають першочергового значення, оскільки це є невід'ємною складовою благополучності сім'ї. «Робота» та «матеріальне забезпечення» також є близькими поняттями у свідомості кризових сімей, оскільки нестійке матеріальне становище позначається на подружніх стосунках і часто призводить до конфліктних ситуацій. «Взаєморозуміння» і «кохання» також є семантично близькими, оскільки можливо на емоційних стосунках будується більшість молодих сімей і це є запорукою сприятливого вирішення конфліктів.

Доцільно зауважити, що показник стресу (0,1110690) свідчить про надійність результатів, отриманих в ході багатомірного шкалювання. Підтвердженням мінімального спотворення результатів оновленою матрицею відстаней є графічне представлення ступеню відмінностей між вихідною та оновленою матрицями – діаграма Шепарда (див. Додаток Б).

Аналіз семантичного простору сімей, в яких не спостерігається криза першого року подружнього життя, показує, що семантично близькими в свідомості цих подружніх пар по відношенню до поняття «сімейні цінності» є асоціації: кохання, друзі, діти, відпочинок, здоров'я, секс (див. рис. 3.4).

В свідомості благополучних сімей, окрім таких асоціацій як «діти», «здоров'я» і «кохання», семантично близькими до поняття «сімейні цінності» є й асоціації «друзі», «відпочинок» і «секс». Ці результати можна пояснити тим, що в благополучних сім'ях особистісна самореалізація є невід'ємним і обов'язковим компонентом. А нормальні сексуальні взаємини і сексуальна сумісність є найважливішим фактором, який визначає успішність сімейного життя.

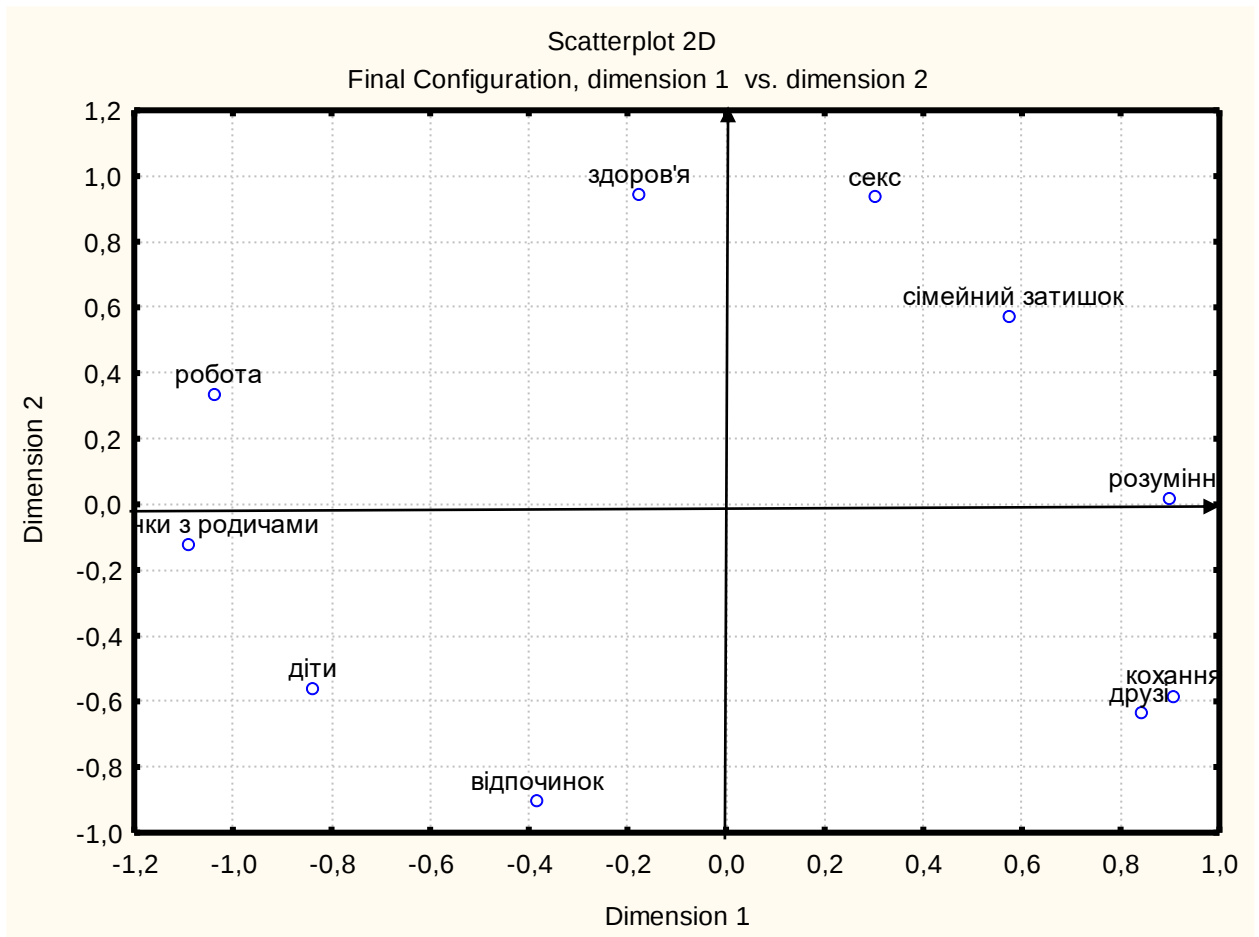

Рис.3.4. Семантичний простір сімейних цінностей у свідомості подружніх пар в яких не спостерігається криза першого року подружнього життя (за результатами багатомірного шкалювання).

Показник стресу (0,1337463) свідчить про надійність результатів, отриманих в ході багатомірного шкалювання. Підтвердженням мінімального спотворення результатів оновленою матрицею відстаней є графічне представлення ступеню відмінностей між вихідною та оновленою матрицями – діаграма Шепарда (див. Додаток В).

Отже, аналізуючи результати проведеного дослідження ми можемо зробити висновок про те, що в свідомості кризових сімей сімейні цінності мають включати такі компоненти як матеріальні (матеріальне забезпечення, робота), родинні (діти, здоров'я) та емоційні прояви взаємостосунків (кохання, взаєморозуміння). Тоді як в свідомості благополучних сімей сімейні цінності мають включати такі компоненти як родинні (діти, здоров'я),

сексуальні, особистісна реалізація (друзі, відпочинок) та емоційні прояви взаємостосунків (кохання).

3.3. Взаємозв'язок задоволеності шлюбом та ціннісних орієнтацій молодого подружжя

Метою нашої роботи було з'ясувати, чи існує зв'язок між ціннісною сферою подружжя та кризою першого року подружнього життя, і чи є ціннісні суперечності подружжя чинником виникнення кризи.

В ході дослідження встановлено, що в сім'ях, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя, і в сім'ях, в яких дана криза не спостерігається, не має повного узгодження цінностей між подружжям. Однак варто наголосити, що більшість цінностей подружніх пар схожі. В сім'ях, в яких спостерігається криза першого року подружнього життя, ступінь узгодження цінностей лежить в межах 40–50%, тоді як в благополучних сім'ях ступінь узгодженості цінностей – 50–60%. Це свідчить про те, що суттєвої різниці в ступені узгодженості цінностей благополучних та кризових сімей немає.

Цікавим аспектом є те, що навіть за умов часткового збігу цінностей подружжя, їх проявів у партнера, вони можуть кардинально не відповідати дійсності. Іншими словами, кожен із подружжя приписує партнеру цінності, які насправді йому не притаманні. Цей факт можна пояснити тим, що в молодого подружжя існують однакові загальнолюдські, сімейні цінності, однак індивідуальні особливості, життєвий досвід, виховання батьківської сім'ї накладають свій відбиток, дають різні варіації цих цінностей, що можуть виявитися досить далекими один від одного. В нашому випадку подружжя не знають про цінності партнера, тому що не відбулася взаємна інтеграція в області індивідуальних систем цінностей.

Також в ході дослідження ми виявили такий феномен як приписування власних цінностей партнеру. В деяких подружніх парах спостерігається тенденція перенесення власних цінностей на партнера. Цей факт можна

пояснити тим, що деяким людям властиве нав'язування власних цінностей іншим, ігнорування та заперечення цінностей партнера, не бажання визнавати його позицію, особливо в тому випадку, коли цінності партнера не збігаються з власними цінностями.

Для статистичного підтвердження взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями та кризою першого року подружнього життя було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірена, який дозволяє оцінити силу та напрямок зв'язку між досліджуваними зміними.

Результатом аналізу отриманих в ході статистичної обробки даних є висновок про те, що не існує зв'язку між ціннісними орієнтаціями та ступенем задоволеності/незадоволені шлюбом. Отримані дані можемо спостерігати в таблиці з результатами кореляційного аналізу (див. Додаток Г).

На основі отриманих результатів дослідження можна зробити висновок, що висунута на початку роботи гіпотези лише частково знайшла своє підтвердження. Таким чином, було встановлено, що у свідомості подружніх пар, які переживають кризу першого року спільного життя, поняття «сімейні цінності» справді має неузгоджений характер між партнерами та переважно асоціюється з матеріальними цінностями (гроші, власне житло, матеріальний добробут) і побутовими аспектами (розподіл). обов'язків, порядок у домі).

Водночас у подружніх парах, які не стикаються з кризою в перший рік спільного життя, поняття «сімейні цінності» виявляються більш узгодженим між партнерами. Вони здебільшого пов'язані з цінностями емоційного характеру (кохання, довіра, взаємоповага) та родинними цінностями (діти, гармонійні стосунки з родичами). Однак отримані дані свідчать про те, що в обох групах подружніх пар спостерігаються певні відхилення від гіпотетичних припущень, що потребує подальшого аналізу та уточнення.

Висновки до розділу 3

Аналізуючи результати проведеного дослідження, можна зробити кілька важливих висновків:

1. Склад сімейних цінностей у кризових та сім'ях. У свідомості подружніх пар, які переживають кризу, сімейні цінності включають матеріальні компоненти (матеріальне забезпечення, робота), родинні аспекти (діти, здоров'я) та емоційні прояви взаємостосунків (кохання, взаєморозуміння). Водночас у благополучних сім'ях сімейні цінності зосереджені на родинних компонентах (діти, здоров'я), сексуальних аспектах, особистісній реалізації (друзі, відпочинок) та емоційних проявах взаємостосунків (кохання).

2. Розбіжності у сприйнятті цінностей партнера. Цікавим є те, що навіть за часткового збігу цінностей подружжя виявлення про цінності партнера часто не відповідає реальності. Подружжя схильне приписувати партнеру цінності, які йому не властиві. Це можна пояснити впливом індивідуальних особливостей, життєвого досвіду та виховання в батьківській сім'ї, які створюють різні варіації загальних сімейних цінностей, які можуть бути значно віддаленими одна від однієї.

3. Відсутність інтеграції індивідуальних системних цінностей. У кризових сім'ях не відбулася взаємна інтеграція цінностей партнерів, що говорить про недостатню об'єктивність подружжя щодо індивідуальних системних цінностей один одного.

4. Феномен приписування власних цінностей партнеру. У деяких парах є тенденції перенесення власних цінностей на партнера. Це явище можна пояснити схильністю до нав'язування власних переконань (шляхом проекції), ігнорування або заперечення цінностей партнера, а також небажанням визнавати його позицію, особливо якщо цінності партнера не збігаються з власними.

5. Зв'язок між ціннісними орієнтаціями та задоволеністю шлюбом. Математична обробка даних показала, що зв'язок між ціннісними орієнтаціями та рівнем задоволеності чи незадоволеності шлюбом відсутній.

Ці висновки дозволяють краще визначити динаміку сімейних відносин та роль цінностей у подоланні кризових ситуацій у шлюбі.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз проблеми вивчення ціннісної сфери подружніх пар на початковій стадії сімейного життя дозволило сформулювати загальні висновки.

1. Для забезпечення психологічної сумісності подружжя має місце процес взаємного пізнання та узгодження індивідуальних ціннісних орієнтацій кожного партнера, що дозволяє сформувати спільну систему загальносімейних цінностей. При цьому важливе місце має не лише прийняття та підтримка цих загальних цінностей, але й позитивне ставлення кожного з партнерів до індивідуальних ціннісних орієнтацій іншого партнера.

Сімейні цінності – це сукупність проявів, які можуть бути як явно вираженими (схваленими та культивованими в сімейному середовищі), так і прихованими. Вони передбачають вибір родинних цілей, способи організації спільного життя та характер взаємодії між членами родини.

Розбіжності у ціннісних орієнтаціях молодих подружніх пар часто стають основою для сімейних конфліктів. Серед них можна виокремити конфлікти, пов'язані з розподілом сімейних ролей, боротьбою за лідерство, напруженням у стосунках як засобом зняття стресу чи захисту власного «Я». Причиною таких конфліктів постійно є розрив між уявленнями кожного партнера про ролі та обов'язки у шлюбі, сформованими до його укладення, та реальними поведінковими проявами в подружньому житті.

Конфлікти у ціннісній сфері заважають створеній парі, оскільки відсутність взаємоприйнятної системи сімейних цінностей унеможливають інтеграцію родини. Це не тільки перешкоджає виконанню сім'ї її основних функцій, але й створює ризик її дезінтеграції. Напруження у стосунках, спричинене такими конфліктами, може підривати єдність родини, ставлячи під загрозу її розвитку як єдиного соціального утворення.

2. Відповідно до проведеного теоретичного аналізу, для вивчення ціннісних відносин як чинника кризи першого року подружнього життя були

обрані найбільш релевантні методи дослідження. Крім того, методологія дослідження включає використання методики «Задоволеності шлюбом» (автори: В. В. Столін, Т. М. Романова, Г. П. Бутенко), яка спрямована на експрес-діагностику рівня задоволеності або незадоволеності шлюбом у кожного з партнерів. Цей метод дозволяє також оцінити ступінь збігу або розбіжності отриманих оцінок між подружжями.

Крім того, до методології входить психосемантичне дослідження ціннісної сфери подружжя, що дає змогу глибше зрозуміти індивідуальні та спільні ціннісні орієнтації, а також відкрити деякі джерела конфліктів у системі сімейних цінностей.

3. У свідомості подружніх пар, які переживають кризу першого року спільного життя, поняття «сімейні цінності» дійсно має неузгоджений характер між партнерами, з домінуванням матеріальних (гроші, власне житло, матеріальний добробут) та побутових цінностей (розподіл обов'язків, порядок у домі). Водночас у свідомості подружніх пар, які не стикаються з кризою першого року подружнього життя, поняття «сімейні цінності» переважно узгоджене між партнерами та пов'язане з цінностями емоційного характеру (кохання, довіра, взаємоповага) і родинними цінностями (діти, гармонійні стосунки з родичами).

Навіть за часткового збігу цінностей подружжя уявлення про цінності партнера часто не відповідає реальності. А тому, часто подружжя приписує партнеру цінності, які йому не властиві. Це можна пояснити впливом індивідуальних особливостей, життєвого досвіду та виховання в батьківській сім'ї, які створюють різні варіації загальних сімейних цінностей, які можуть бути значно віддаленими одна від однієї.

Математична обробка даних показала, що зв'язок між ціннісними орієнтаціями та рівнем задоволеності чи незадоволеності шлюбом відсутній. На основі отриманих результатів дослідження можна дійти висновку, що висунута на початку роботи гіпотеза підтвердилася лише частково.

Ці висновки дозволяють краще визначити динаміку сімейних відносин та роль цінностей у подоланні кризових ситуацій у шлюбі, що і є перспективою подальшого нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Т. В. Розподіл ролей у молодій сім'ї. *Психологія і політика*: тези доповідей науково-практичної конференції. 2002. С. 56-58.
2. Балик Є. С. Взаємозв'язок задоволеності шлюбом з фактором рівня домагань. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 1. С. 24–29.
3. Бондарчук О. І. *Психологія сім'ї* : курс лекцій. Київ : МАУП. 2001. С. 96.
4. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2004. 256 с.
5. Вербельчук Т.В., Кобернюк В.В., Ковальчук Т.І., Трохименко В.З. Особистість як предмет психологічного дослідження. *Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2024 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5082/>
6. Вербельчук Т.В. Психологічні особливості перебігу кризи першого року подружнього життя. *Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2024 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5083/>
7. Волошко Д. О. Основні чинники ефективності спілкування молодого подружжя. *Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. Вип. 26. С. 40–44.
8. Галичанська А. Психологічний клімат молоді сім'ї. *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 116-123.
9. Давидюк Н. Типові причини формування конфліктних взаємин у подружній діаді. *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С. 29-33.

10. Дубас М.К. Підготовка молоді до сімейного життя: гендерний вимір. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві*: Всеукраїнська науково-практична конференція. Київ. 2003. С. 228-230.
11. Дьоміна Г.А. Психологічні особливості самостійності юнаків в структурі особистісної зрілості щодо подружнього життя. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип.25. 2012. С. 138-144.
12. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. *Психологія і особистість*. 2016. № 1(9). С. 129–138.
13. Климчук В.О. Багатомірне шкалювання у психології: можливості обробки даних без комп'ютера. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. №9. С. 72-75.
14. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : Методичні рекомендації. К. : Міленіум. 2009. С. 104.
15. Кляпець О.Я. Особистість в історичній динаміці шлюбно-сімейних стосунків. *Вісник Харківського університету. Серія «Психологія»*. 2010. С. 107-112.
16. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. Одеса. 2008. № 4-5. С. 28-33.
17. Комарова Н. М. Особливості консультативної роботи з сім'ями, які виховують біологічно нерідних дітей. *Соціальний працівник*. 2006. № 15. С. 14–31.
18. Кондратьєва І.П. Соціально-психологічні аспекти подружніх відносин у період кризи молодого сім'ї. *Габітус*. 2021. Випуск 23. С. 203-207.
19. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ: Київська правда, 2000. 688 с.
20. Максимова Н. Ю Сімейне консультування: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.

21. Медіна Т. В. Трансформація гендерних ролей у сучасній сім'ї. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві*: Всеукраїнська науково-практична конференція. 2003. С. 64-65.

22. Мірошніченко О. А. Формування у сучасної молоді соціально-значущих ідеалів і ціннісних орієнтацій. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2000. Вип. 6. С. 69–72.

23. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2002. 20 с.

24. Омельченко Л. М. Подружній конфлікт у молодій сім'ї: Методичний посібник. К.: Науковий світ, 2006. 49 с.

25. Пашкова Н. Психологічна допомога особам, що пережили розлучення. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. Київ, 2010. Вип. 3 (13). С. 167–168.

26. Петяк О.В., Ханецька Н.В. Особливості взаємозв'язку задоволеності шлюбом та міжособистісних стосунків шлюбних партнерів, зайнятих педагогічною діяльністю. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. 2020. Т. IX. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія, вип. 13. С. 248-25.

27. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». 2010. С. 270.

28. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером: довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print». 2020. С. 36.

29. Проскурняк О.П., Папушак Н.Л. Психологічні чинники, що впливають на успішність шлюбу. *Психологічний часопис*, 2017, 1 (5). С. 112-123.

30. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К. 2020. С. 266.

31. Психологія сім'ї: підручник, за ред. В.М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. С. 248.

32. Семчук В. П. Психологічні особливості розвитку та становлення подружніх взаємин у молодій сім'ї. *Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного унів-ту. Серія: Психологічні науки*. Вип. 6. К.: КиМУ, 2005. С. 133-141.

33. Томаржевська І.В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 6. С. 107-111.

34. Федоренко Р. П. Психологічний аналіз подружніх взаємин на різних стадіях функціонування сім'ї [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 332 с.

35. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк. 2015. С. 364.

36. Федоренко Р. П. Психологічні особливості перебігу сімейної кризи у молодого подружжя: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 1999. 21 с.

37. Федоренко Р. П. Психологія молодого сім'ї і сімейна криза. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського держ. унів-ту ім. Л. Українки, 2007. С. 4-10.

38. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К.: Міленіум, 2003. Вип.2. С. 132-137.

39. Цимбал К. Д. Еволюція поглядів на цінності у західних науках про суспільство. *Нова парадигма*. 2009. Випуск 84. С. 174-185.

40. Чорнописка, О.П. Психологічні аспекти дошлюбних сексуальних стосунків студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, (41). 2013. С. 208-215.

41. Gottman, J. M., Coan, J., Carrere, S., & Swanson, C. Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage & Family*, 60(1). 1998. P. 5-22.

42. Jewson R. H. The national council on family relations: decade of the seventies. *Journal of marriage and the family*. Т. 42, № 4. С. 1017. URL: <https://doi.org/10.2307/351838>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк до асоціативного експерименту дослідження ціннісної сфери молодого подружжя (варіант для чоловіка)

П.І.П.	Стаж шлюбу
--------	------------

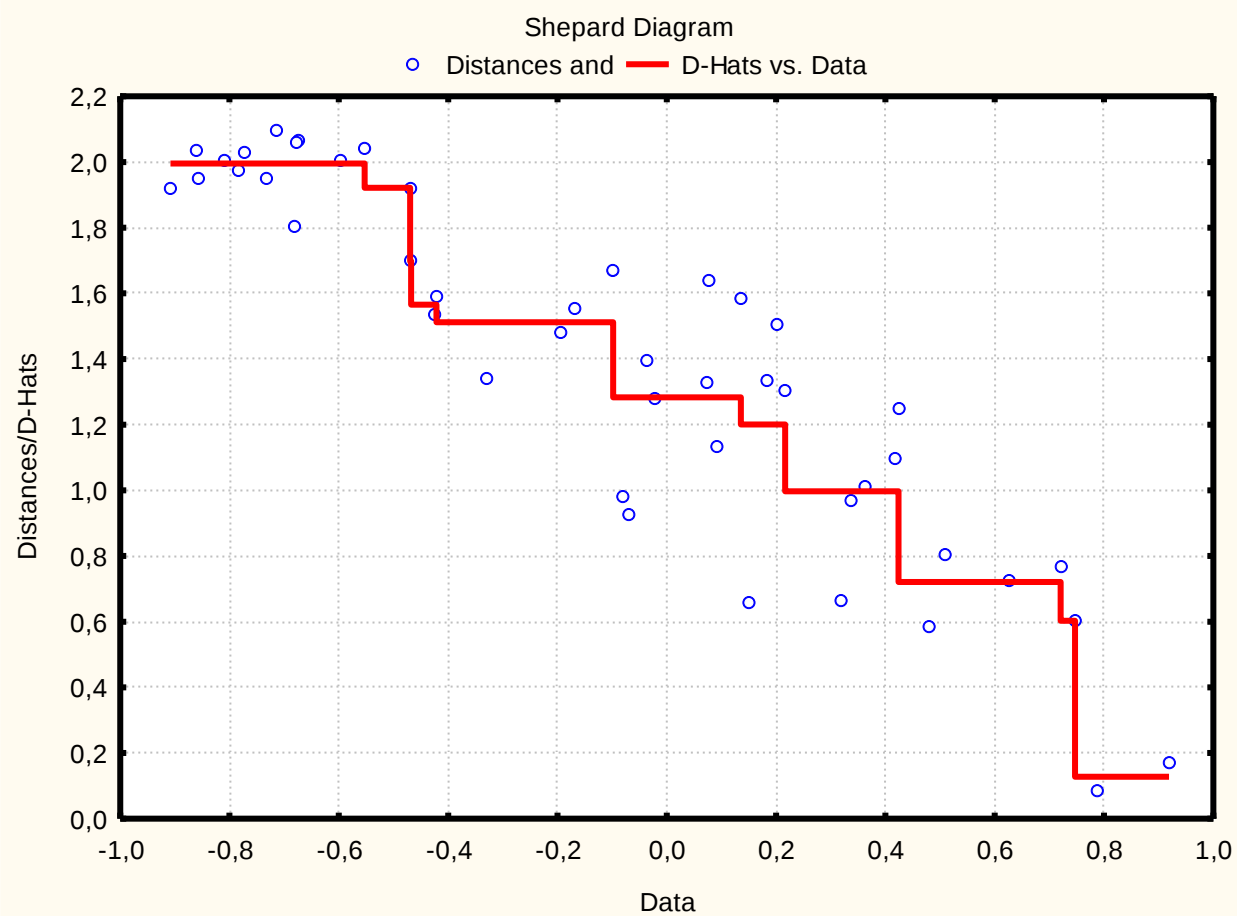
Інструкція: «Подумайте, які цінності є найбільш значимими для Вас і для Вашого партнера» і складіть їх списки. Один список – Ваші особисті цінності, інший – цінності партнера з Вашої точки зору. Цінності необхідно розмістити в порядку їх важливості. Включайте у Ваші списки те, що вважаєте значимим, не існує жодних обмежень по їх змісту».

[illegible]

Інструкція: «Подумайте, які цінності є найбільш значимими для Вас і для Вашого партнера» і складіть їх списки. Один список – Ваші особисті цінності, інший – цінності партнера з Вашої точки зору. Цінності необхідно розмістити в порядку їх важливості. Включайте у Ваші списки те, що вважаєте значимим, не існує жодних обмежень по їх змісту».

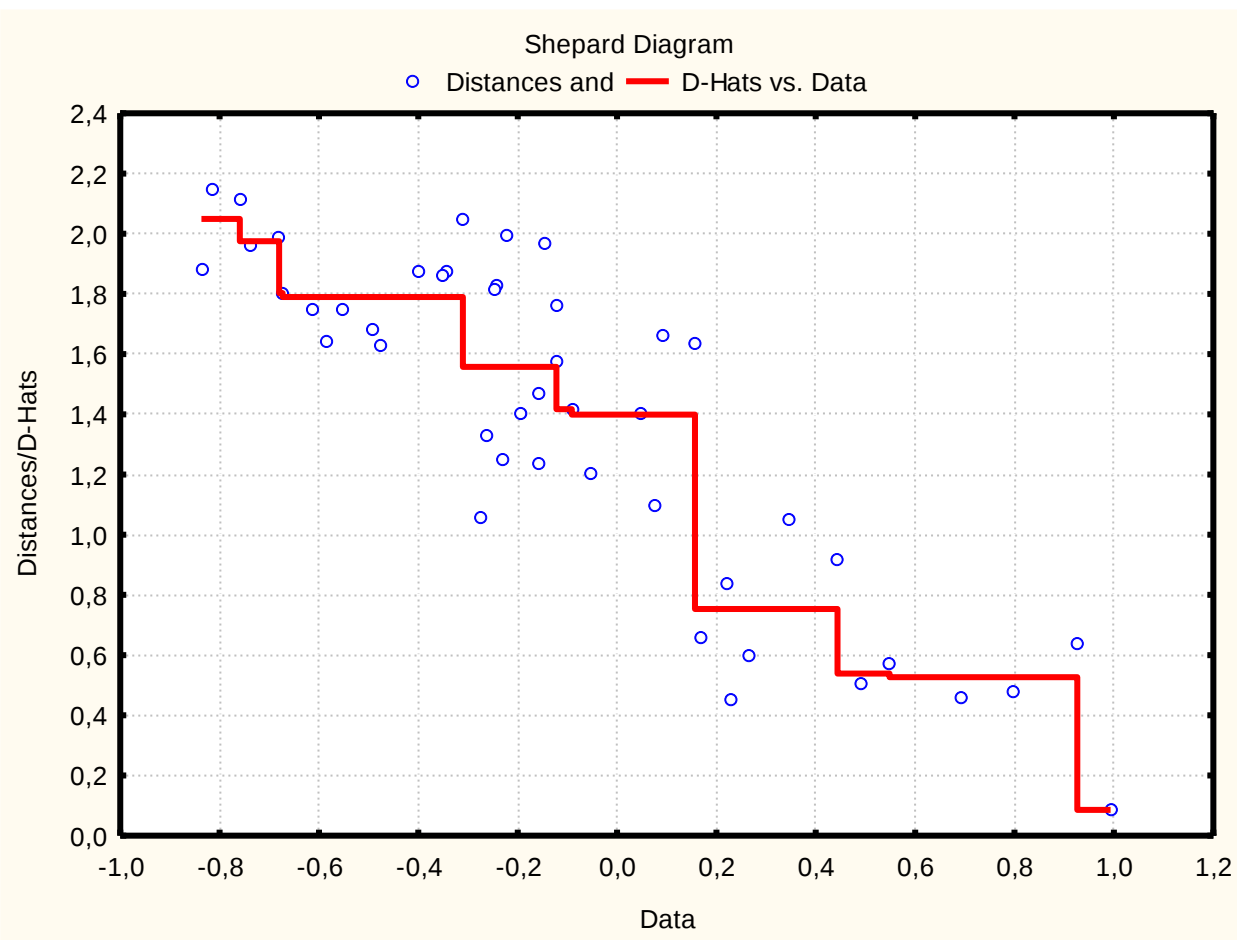
[illegible]

Додаток Б
Діаграма Шепарда для кризових сімей

Додаток В

Діаграма Шепарда для благополучних сімей

Додаток Г

Результат обчислення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена

Pair of Variables	Spearman Rank Order Correlations (SPSS)			
	MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p < .05			
	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-level
узгодженість цінностей & ступінь узгодженості стосунків	10	0,349603	1,055426	0,322059